

UN ENCOLPION BIZANTIN DESCOPERIT LA SULETEA, JUDEȚUL VASLUI

RUXANDRA MAXIM-ALAIȚA

Săpăturile sistematice și de salvare, cit și cercetările de suprafață, întreprinse în ultimele decenii în Moldova Meridională în obiective arheologice din primele secole ale mileniului II, se completează și cu descoperiri întâmplătoare, care mijlocește și ele într-o anumită măsură înțelegerea unor aspecte din trecutul îndepărtat. Este și rațiunea care ne-a îndemnat să prezentăm în nota de față cruciulița pectorală de tip encolpion — inedită pînă în prezent — descoperită în partea de sud a Moldovei, la interferența dintre dealurile Pălcușului, mai exact la trecerea de la sectorul fizico-geografic al dealurilor Banca Grivița spre cîmpia Elanului¹, în satul Suletea, județul Vaslui.

Cruciulița relieviară de la Suletea a fost descoperită în anul 1979 în timpul plantării livezii dintre Suletea și Jigălia, fiind donată de către descoperitor Muzeului Județean Vaslui². Pînă în prezent nu au fost descoperite aici și urme ceramice.

Cruciulița relieviară aparține ca formă așa-numitului tip latin, cu brațele verticale mai lungi decît cele orizontale și cu extremitățile brațelor lățite. Este formată din două părți de dimensiuni aproximativ egale, prinse între ele printr-o articulație mobilă de tip balamă. Aceasta din urmă încorporează și piesa de acroșare a encolpionului, prin care era agățată la gît. Piesa s-a păstrat întreaga cu excepția tije de închidere. Drept tehnică de realizare s-a utilizat turnarea în peliculă. Dimensiunile ei sînt următoarele: lungimea 7,56 cm (împreună cu piesa de care se atașă 9,15 cm) și lățimea 3,87 cm. Extremitățile brațelor au o mărime variabilă la cele orizontale 1,52—1,54 cm, iar la cele verticale de 1,65—1,71 cm. Grosimea totală a encolpionului fiind în medie de 0,99 cm, iar grosimea medie a materialului turnat fiind în medie de 0,15 cm, rezultă în interiorul encolpionului o cavitate, un spațiu liber folosit pentru păstrarea unei relicve sfinte, de 0,69 cm. Piesa de suspendare, articulată cu encolpionul prin balamaa celor două jumătăți, prezintă un orificiu de trecere cu diametrul maxim de 0,6 cm. Urmarind uzura orificiului de trecere, se observă o pierdere de material spre partea exterioară în poziția superioară, ceea ce ne duce la concluzia că acest encolpion a fost suspendat de un lanț metalic ce a produs această uzură. O situație similară s-a remarcat la cruciulița-encolpion, de factură mai tîrzie, descoperită în tezaurul de la Schinetea, județul Vaslui, care era prinsă de un lanț de argint folosit pentru pîrtarea sa³.

Tehnică de realizare a piesei de la Suletea nu a permis redarea cu fidelitate a detaliilor anatomice și vestimentare a figurilor reprezentate. Pe una din jumătățile encolpionului este înfățișată, destul de schematic, scena răstîgnirii, iar pe cealaltă jumătate Maica Domnului în atitudine de orantă.

Prima parte are redat în planul central imaginea lui Iisus Cristos, cu barbă, cu capul ușor aplecat spre dreapta. Este îmbrăcat cu *collobium* cu minci înguste. Brațele lui ocupă toată lungimea brațelor orizontale ale cruciuliței, fiind plasate în partea superioară a acestora. La capetele brațelor scurte, sub palmele desfăcute ale lui Iisus Cristos, apar capetele și umerii a două personaje, în timp ce la extremitățile brațelor

¹ V. Spinei, Unele considerații cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul al XII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea, în SCIV, 21, 1970, 4, 595—617; idem, Moldova în secolele XI—XIV, București, 1982, p. 83—91, 192—198; idem, Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X—XIII, Români și Iurânci, Iași, 1985, p. 98, 109—110; Dan Gh. Teodor, Teritoriul est-carpatic în deceniile V—XI r.n., Iași, 1978, p. 100—129; idem, Continuitatea populației autohtone la est de Carpați. Așezările din secolele VI—XI r.n. de la Dădești—Vaslui, Iași, 1984, p. 111—112, 113—114, 117—118.

² V. Băcănuș și colab., Podișul Moldovei, București, 1980, p. 321—323, fig. 42.

³ Nr. inv. 4438. Informațiile privind locul unde a fost găsit ne-au fost puse la dispoziție de Marin Rotaru, descoperitorul encolpionului, cărui îi mulțumim și pe această cale.

⁴ Pe baza monedelor aflate în tezaur — ducași și asprii — acesta a fost datat în perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului al XIV-lea și secolul al XV-lea.

lungi sînt două busturi. Cel de la bază are mîinile pe piept. Picioarele lui Iisus Cristos sînt desculte, cu călcîiele apropiate și degetele spre exterior. Pe cealaltă față apare Maica Domnului avînd capul înconjurat de nimb. Veșmintul *maphorion* o acoperă complet, mîinile fiind indoite din cît și antebrațele ridicate. La extremitatea fiecărui braț al cruciuliței apar busturi de sfinți redați și ei cu nimb, probabil cu brațele pe piept. Busturile nu sînt explicate de inscripții, dar presupunem, prin comparație cu cruciulițele relieviar cu trăsături iconografice asemănătoare și cu inscripții, că redau pe evangheliști.

Pentru o cunoaștere mai exactă a condițiilor descoperirii encolpionului aducem cîteva date rezultate din cercetările de suprafață făcute în zonă unde a apărut. Cel mai apropiat punct arheologic este situat pe coama dealului dintre Jigălia și Șuletea. Aici apar urme materiale caracteristice secolelor X—XI. În afara ceramicii, remarcăm prezența unei diadeime din bronz. Din satul Șuletea mai sînt cunoscute încă două așezări. Prima este situată la 600 m sud-est de sat, în punctul numit „Siliște” sau „Șipot” și are urme materiale din secolele X—XI și XII, iar a doua este situată la sud de sat, pe partea estică a interfluviului format din pîraiele Brăiteni și Epurenii, în jurul podului⁶. Pe baza unei monede bizantine din bronz din perioada domniei lui Constantin al IX-lea Monomachos (1042—1055) a fost datată în secolul al XI-lea. Numărul monedelor bizantine din bronz descoperite în zonă și datele în secolul al XI-lea este destul de mare: Giurcani, Grumezoaia, Dimitrie Cantemir, Murgeni, Cîrja, Horga, Vetrișoaia, Murgeni-Ilișoaia⁷ și el relevă legăturile cu lumea bizantină. Deși schimburile comerciale cu Imperiul bizantin erau în general sporadice la începutul mileniului II, iar economia locală purta amprenta sistemului autarhic, ele s-au manifestat atît în planul realităților economice, cît și al celor confesionale. De asemenea, pentru teritoriul pe care-l avem în atenție, străbătut de valea Bîrladului și de afluenții acestuia, cîi ușor accesibile, putem vorbi, pentru secolul XI, de permanente legături de schimb marcate prin descoperirile de podobe, monede și de obiecte de cult.

Din punctul de vedere al tehnicii de realizare, al formei și al motivelor decorative, encolpionul bizantin cu figuri în relief de la Șuletea are numeroase analogii printre descoperirile similare din centrul, estul și sud-estul Europei⁸. În Moldova s-au mai descoperit cruci duble-relieviar din bronz de factură bizantină la Adjud (jud. Vrancea), Dănești (jud. Vaslui), Bîtea Domnei-Piatra Neamț (jud. Neamț), și la Lunca (jud. Botoșani)⁹, toate fiind însă de tipuri deosebite față de piesa în discuție. Analogii ale crucii relieviar cu reprezentări în relief se cunosc în Dobrogea: un exemplar din nivelul corespunzător perioadei secolelor X—XII din cetatea de la Beroe¹⁰, trei exemplare de la Garvăn—Dînogetia, dintre care unul datat cu o monedă de la Constantin al VIII-lea (1025—1028)¹¹, două exemplare la Păciul lui Soare, datat în secolul al XI-lea¹² și cîte o piesă, una pe insula Biserițuța¹³ și alta la Hirșova¹⁴. La Muzeul Banatului din Timișoara se păstrează mai multe exemplare, dintre care unul se apropie ca motiv iconografic de cel prezentat în nota de față¹⁵. De asemenea, piese asemănătoare s-au descoperit în URSS, Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria¹⁶. Una din pieșele care se apropie pînă la identitate de encolpionul de la Șuletea este cea descoperită la Tiszaörvény¹⁷. Localitatea a fost întemeiată la începutul secolului XI și a dispărut în timpul mării invazii mongole. Aceasta este și perioada în care se plasează encolpionul: secolul XI — începutul secolului XIII.

În toate aceste cazuri, încadrarea cronologică este restrînsă din secolul al X-lea pînă în secolul al XII-lea, uneori pînă la începutul celui următor. Este perioada cînd, în timpul împăratului Ioan Tzimiskes, granițele Imperiului bizantin revin la gurile Dunării, ceea ce marchează începutul unor noi legături cu teritoriile de la nordul fluviului, pentru că succesul răscoalei Asăneștilor și Cruciada a-IV-a să ducă din nou la diminuarea pozițiilor bizantine la Dunăre de Jos. Este și intervalul de timp în care circulația acestor obiecte de cult de factură bizantină este mai intensă. Descoperirea acestora și în stațiuni mai tîrzii indică folosirea lor mai îndelungată, mult timp după ce se renunțase la realizarea lor¹⁸.

Locul de producere al acestui tip de cruciulițe-relieviar se afla probabil în teritoriile europene ale Bizanțului și relevă raporturile confesionale ale bisericii constantinopolitane cu teritoriile vecine de la nordul Dunării de Jos. În aceste zone anumite categorii de piese de cult puteau proveni și din thema bizantină din

⁵ Gh. Coman, *op. cit.*, p. 236, fig. 159/15.

⁶ *Ibidem*, p. 233.

⁷ V. Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 96—97.

⁸ Dan Gh. Teodor, *Obiecte de cult din secolele XII—XIII, pe teritoriul Moldovei*, în *MAIS*, LI, 1975, 1—2, p. 71—77.

⁹ V. Spinei, *op. cit.*, p. 107, fig. 15/5, 7; 21/1—2.

¹⁰ Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Elemente de cultură bizantină la gurile Dunării*, în *Peuce*, IX, 1981, p. 376—377, pl. 11/1a—b.

¹¹ I. Barnea, în *Dînogetia*, I, București, 1967, p. 350, fig. 193/9, 10.

¹² P. Diaconu, D. Vlăceanu, *Păciul lui Soare*, I, București, 1972, p. 161, pl. XXIX/1, 2.

¹³ P. Nicorescu, *Un erpiz-relieviar de Dobroudja*, în *In memoria lui Vasile Părvan*, București, 1931, p. 222—226.

¹⁴ N. Harțușche, F. Anastasia, *Catalog selectiv al colecției de*

arheologie al Muzeului Brăilei, Brăila, 1976, p. 270—271, nr. 559.

¹⁵ A. Bejan, P. Rogozea, *Descoperiri arheologice mai vechi și mai recente prefeudale și feudale-timpurii din Banat*, în *Studii și comunicări de etnografie-istorie*, IV, 1982, p. 214—216, pl. 111/15.

¹⁶ Gh. Mănușu-Adameșteanu, *op. cit.*, p. 377, notele 35—42.

¹⁷ Z. S. Lovag, *Byzantine type reliquary pectoral crosses in the Hungarian National Museum*, în *Folia Archaeologica*, XXII, 1971, p. 148 și fig. 2/3. Localitatea este situată pe Valea Tisei, unde s-a cercetat un cimitir și așezarea contemporană acestuia. În mormîntul 440 s-a descoperit un encolpion bizantin, care pe partea păstrată are reprezentată imaginea Sf. Maria orantă și a celor patru evangheliști.

¹⁸ V. Spinei, G. Corolîuc, *Date cu privire la circulația unor obiecte de cult din secolele XII—XIII*, în *SCIVA*, 27, 1976, 3, p. 328.

Crimeea sau poate chiar și din cnezatele rusești, unde își desfășurau activitatea numeroși meșteri greci¹⁹.

Izvoarele scrise referitoare la secolele XI—XII oferă unele date despre jurisdicția religioasă în cadrul Imperiului bizantin și a teritoriilor aflate sub influența acestuia. Astfel, înaltul ierarh al Ohridei își extindea obediința și asupra diocezei afectate românilor din Peninsula Balcanică, iar unele episcopii de pe linia Dunării aveau contacte confesionale cu populația de la nordul marelui fluviu²⁰.

La est de Carpați cruciulițele relieviar bizantine sînt deocamdată rare, fapt pentru care semnala-rea la Șuletea a încă unui exemplar, bine conservat, este de natură să ofere noi date privind răspîndirea creștinismului în teritoriile Moldovei Meridionale și contactele cu lumea bizantină.

UN ENCOLPION BYZANTIN DÉCOUVERT À ȘULETEA, DÉPARTEMENT DE VASLUI

RÉSUMÉ

La petite croix reliquaire de Șuletea a été découverte en 1979 lorsqu'on plantait le verger d'entre Șuletea et Ji-gălia. Comme forme elle appartient au soi-disant type latin. Sur l'avvers de l'encolpion on a représenté, schématiquement, la scène de la crucifixion, tandis que sur l'obvers la Vierge en attitude d'orante. Du point de vue de la technique du travail, des formes et des motifs, l'encolpion de type byzantin à figures en relief a pas mal d'analogies avec les découvertes similaires du sud-est, de l'est et du centre de l'Europe. Les pièces de ce type sont encadrés du point de vue chronologique surtout dans la période entre le Xème siècle et le XIIIème siècle. Ces petites croix reliquaires étaient produites probablement dans plusieurs centres de l'Empire byzantin et relevaient les liaisons confessionnelles de l'Église constantino-politaine avec les territoires proches du nord du Bas-Danube. Leur circulation dans les régions carpato-danubiennes est due assurément tant aux pèlerins qu'aux marchands aussi.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Petite croix reliquaire byzantine en bronze découverte à Șuletea, dép. de Vaslui.

Traduit par MICHAELA SPINEI

¹⁹ V. Spinei, P. Șadurschi, *Două encolpioane bizantine descoperite în Moldova și câteva observații pe marginea lor*, în *SCIV*, 33, 1982, 2, p. 185.

²⁰ V. Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 105.

în și din contextele timpurii, unde își desfășurau activitatea numeroși meșteșugari.
 În referința la secolele XI-XII oferă unele date despre jurisdicția religioasă în
 unități și a teritoriilor aliate sau înfrânte acesuia. Astfel, în anul 1080 (1081) și
 după obiceiurile așezate înaintea conștientă din Peninsula Balcanică, iar unele episcopi de pe
 aceste confesiuni cu populația de la nordul marelui fluviu.
 În cruciulițele reliever din bronz găsite la Șulețea, care, după poziția care se află
 într-o grupă din conservarea, este de natură să ofere noi date privind răspândirea
 orilei Moldovei tradiționale și contactele cu lumea bizantină.

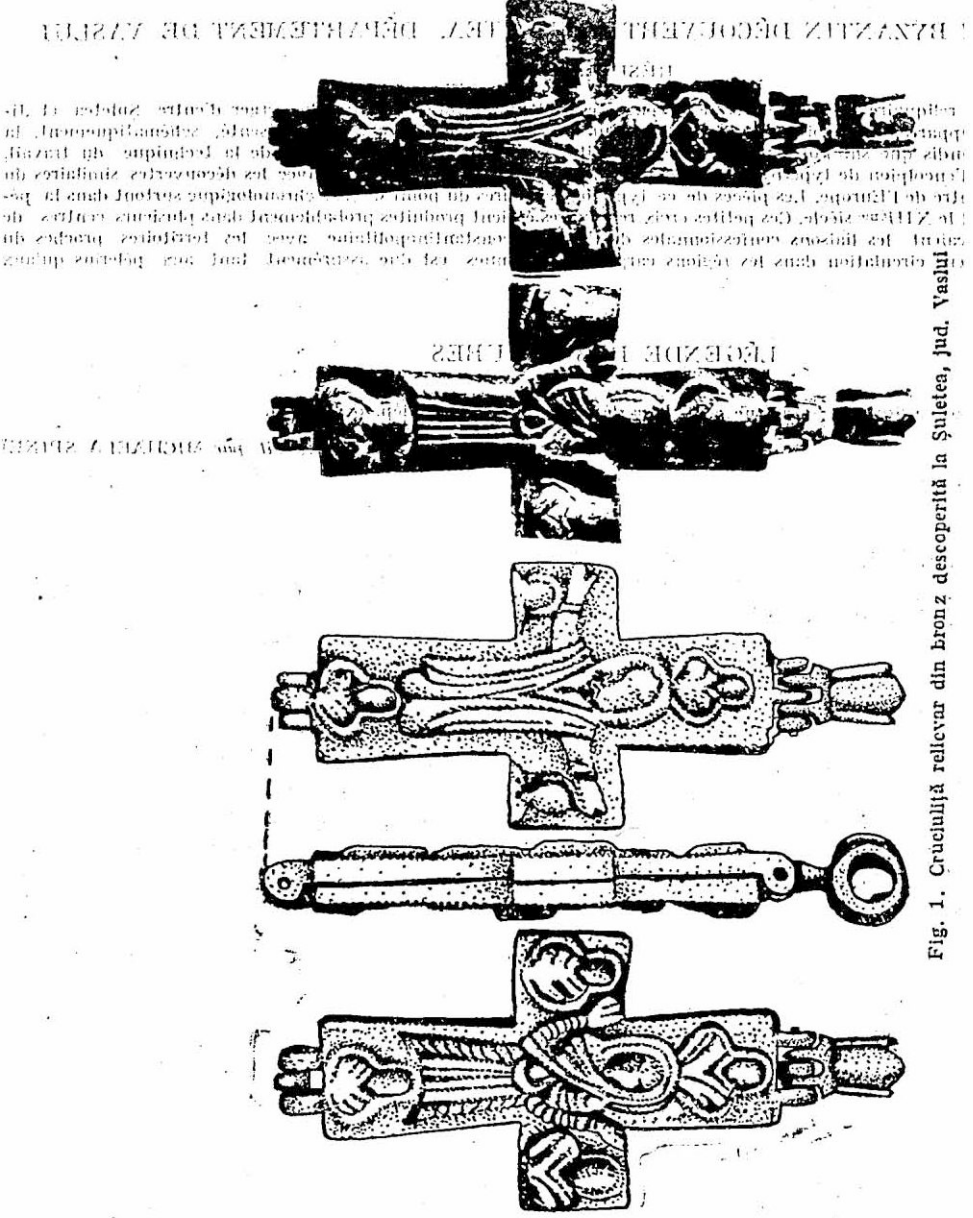

Fig. 1. Cruciuiliță reliever din bronz descoperită la Șulețea, Jud. Vaslui